

A Gondolat Kiadó Akcentusok kortárs szépirodalmi sorozata: Máthé Hanga tipográfus könyvsorozat-koncepciója

Monhor Viktória

*Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum körút 6-8.
(viktoria.monhor@gmail.com)*

Összefoglaló

Jelen esszében a Gondolat Kiadó által kiadott Akcentusok kortárs szépirodalmi sorozat könyvborítóit vizsgáltam. A tipográfiai munka Máthé Hanga tipográfus keze nyoma. Kortárs szépirodalmi művekről lévén szó, nem meglepő a könyvborítók modernsége, a minimalista-konceptualista megoldások. A könyvsorozat koncepciójának gondolatiságához a litera.hu irodalmi portál által 2008-ban készített interjú, illetve a jómagam által Máthé Hangához feltett kérdések révén próbáltam meg közelebb jutni.

Kulcsszavak: kortárs, Máthé Hanga, minimalista-megoldás, Gondolat Kiadó, konceptualizmus

Abstract

In this essay I examined a contemporary literary serie, which was published by Gondolat Publisher. The typographic work was Hanga Máthé's work. It is not surprising, that the covers shows modern style, minimalist- and conceptualist-resolutions, because it is a contemporary literary serie. I tried to understand the concept of this serie by an interview, which was made by litera.hu in 2008 and by my questions, which were asked to Hanga Máthé.

Keywords: contemporary, Hanga Máthé, minimalist resolutions, Gondolat Publisher, conceptualist art

Minimalista és konceptualista megoldások

A Gondolat Kiadó által kiadott Akcentusok névvel fémjelzett kortárs szépirodalmi könyvsorozatának (*J. kép*) tipográfiai értelmezése kapcsán interjút készítettem a tipográfussal, Máthé Hangával. Az interjút megelőző „primer” meglátásaim ismertetését fontosnak tartom, így ezzel kezdeném az esszét.

Meglátásaim szerint Máthé Hanga minimalista-konceptualista megoldást alkalmazott. A sorozat alapvetően a színekkel – formákkal való játékra épít, konceptualista fennhanggal. A cím- és hátlapokon nincs kép, nincs semmilyen egyéb, „fölösleges” elem; csak a szükséges elemek szerepelnek rajtuk: a címlapon a szerző, a cím, valamint a sorozat neve (Akcentusok), a hátlapon pedig egy rövid ismertetés a műről. A könyvek gerincén egységesen a Gondolat Kiadó logója szerepel – ez nyilvánvalóan formai kötöttség, de abszolút beleillik a koncepcióba, nem okoz stílusbeli keveredést. A gerincen továbbá a szerző és a cím van feltüntetve. A borítókön használt betűtípus egy a könyvtipográfiában ritkán használt modern betűtípus.

1. kép. A Gondolat Kiadó Akcentusok kortárs szépirodalmi sorozata. Forrás: <http://pala8.blogspot.com/>

Néhány mondatban kitérnék, arra, hogy mit is jelent a modernség, mik az alapelvei, jellemzői – természetesen a tipográfiára fókuszálva.

A modern stílus a XX. század első évtizedeiben lezajlott drámai változásokra adott válaszként fejlődött ki. Az új elméletek a tudományban, művészetben és építészetben lökést adtak az új felfogásoknak. Ezt az időszakot a szociális felfordulás és politikai nyugtalanság jellemezte; a cselekvés régi módját hatástalannak tekintették a régi világban és úgy tűnt, hogy a modern problémák modern megoldást követelnek. Több stílus és az őket eredetető filozófia reakciós és rövid életű volt, ennek ellenére inspirált másokat kérdésfeltevésekre és kísérletezésre. A modern stílus két alapaxiómája a következő: „A forma követi a funkciót” illetve „A kevesebb több”. Csak akkor éri el esztétikai célját, ha megszabadul minden lényegtelenről, ha az összes elem – miközben funkcióját szolgálja – csak olyan nagy/kicsi, sötét/világos, amennyire szükséges ahhoz, hogy hatékony lehessen. Vagyis a funkció dönti el, hogy mi kerül az oldalra; csak azok az elemek szerepelnek, melyeknek van funkciójuk, és csak akkorak, amekkorának a funkció betöltéséhez lenniük kell. E stílus modern betűtípusokat alkalmaz. A vastag-vékony vonalak helyett állandó a vonalvastagság. A betűk talp nélküliek. A modern, ideális betűtípus jellemzői tehát a következők: talp nélküli (groteszk), szabványos 1:10 szár-magasság arány, világosan különböző betűformák, nem szokatlan betűalakok. A modern betűtípusok a modern funkcionális felfogást tükrözik. A modernséghez kapcsolódó további jellemzően használt “elem” az aszimmetria, mely inkább dinamikussá (aktívvá) mint statikussá (passzívvá) teszi az összképet. Az üres tér a modern oldal lényegi eleme. Kontrasztot támaszt a részek közt, irányítva ezzel a néző tekintetét. A dinamikus oldalelrendezés az sugallja, mintha az elemek mozognának. Ez a modern fizika világgképét tükrözi, mely szerint a világ állandó mozgásban van, ellentétben a klasszikus newtoni felfogással, mely szerint a mindenség természetes állapota a nyugalom (West 1998).

Visszatérve a Gondolat Kiadó kortárs szépirodalmi sorozatához: a sorozat minden tagjának borítóját (elő- és hátlap, illetve a gerinc) egy szín tölt ki, melyen egy négyzetletű sáv húzódik (a címlap körülbelül háromnegyedétől a gerincen át a hátlap háromnegyedéig) (2. kép). E sáv színei a címlapokon és a hátlapokon szereplő egységes fekete szín, mely a sáv egy-egy szeletét – vagyis újabb négyzetletes sávokat tölt ki. A fekete sávok között különböző színek húzódnak – például Az Üveghíd című könyv esetében ez piros, a Supertex esetében pedig narancssárga. A címlapon szereplő fekete „sáv” alatt a mű szerzőjének neve és a könyv címe olvasható, míg a hátoldalon szereplő „sáv” alatt pedig egy rövid leírás - tartalom magáról a műről. A két fekete sáv közti hosszabb sáv a könyvborítón indul, átível a

könyvgerincen egészen a hátlap fekete sávjáig. A szerző neve olyan színnel van szedve, mint amilyen a fekete sávok közt szereplő hosszabb sáv színe. Ez – értelemzésem szerint – nagyfokú átgondoltságra, kristálytisza koncepcióra vall. A fotókon nem látszódnó technikai megoldás, részlet, de a könyv személyes szemügyre vétele esetén észrevehető az, hogy az említett hosszanti sáv egy lakkozott felület.

Összegezve úgy tűnik, hogy Máthé Hanga jelen könyvsorozat tervezésekor egy tiszta, átgondolt koncepciót valósított meg, minimalista-konceptualista megoldásokat alkalmazott, mely irány a korábbi munkáiban is megfigyelhető (3. kép).

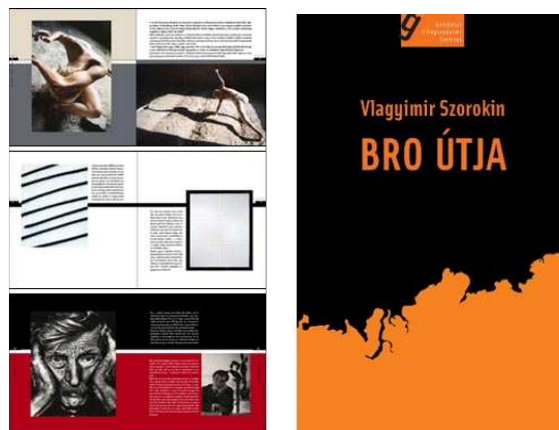
2. kép Marga Minco: Az üveghíd (Gondolat Kiadó, Akcentusok sorozat) Forrás: saját fotó

Tervezői hagyományok, inspirációk

A litera.hu irodalmi portáltól János Lajos 2008 elején készített egy interjút Máthé Hanga tipográfussal, melynek a találó Könyvmutatványosok címet adta.

Ezen interjúból kiemelnék néhány fontos részletet, mely a tervezői hagyományokkal, inspirációkkal foglalkozik, valamint a tipográfusi munka kötöttségeit vizsgálja a megrendelő – tipográfus, illetve a kiadó – tipográfus kettősök szemszögéből.

Ezeket a kérdéseket tartottam jelen esszé szempontjából – jelen kortárs szépirodalmi sorozat vizsgálatára szempontjából – relevánsnak.

3. kép Máthé Hanga tipográfus korábbi munkái Forrás: <http://www.litera.hu/hirek/konyvmutatványosok-1>

A tervezői hagyományok tekintetében, melyre támaszkodik Máthé Hanga, a XX. század avantgárd mozgalmait emelte ki. E mozgalmak olyan alapvető változást hoztak a tipográfia területén, melyre szavaival élve „nem lehet nem támaszkodni”. Néhány név: Marinetti, El Liszickij, Lewis, Malevics, Max Ernst, Kurt Schwitters, Tzara, Rodcsenko, Arp, Huszár Vilmos, Moholy-Nagy, Theo van Doesburg, Heartfield, George Grosz, Duchamp, Man Ray. Továbbá meghatározó számára a 80-as, 90-es évek kísérleti tipográfiája (Rudy VanderLans és Zuzana Licko köré csoportosuló *Emigre* és a Neville Brody és Jon Wozencroft által alapított *Fuse*). Azonban ha a könyv olyan tartalmú/jellegű, akkor az alapvető szabályokat, hagyományokat a messzemenőig figyelembe veszi – például egy szépirodalmi könyv ritkán bír el nagyobb kilengést, öncélú tipográfiát. (Jelen esszében egy kortárs szépirodalmi sorozat tipográfiáját vizsgálom, melyre ez utóbbi nem érvényes, „kortársasága” miatt.)

Az inspirációkat tekintve a fentebb tárgyalt tervezői hagyományokon túl fontos a kiadóval történő megbeszélés, főleg a könyvsorozatok esetében. „Van mikor már a kiadóval történő megbeszélés alatt sejtem, hogy merre induljak el. Főleg sorozatoknál nagyon fontosak ezek az egyeztetések, mivel, mikor megtervezem az első könyvet, elképzelhető, hogy még másik címet sem kapok. Ezek elég nehéz feladatok, mert nagyon sok követelménynek kell megfelelni: hosszú cím rövid nevű szerzővel vagy fordítva, nagyon ismert író vagy teljesen ismeretlen, cselekmény- vagy inkább szövegközpontú elbeszélés –, mindez egyetlen sorozaton belül. (...) Van, amikor a mű olvasása közben találok meg azt a motívumot, amiből már tervezni tudok. Megint máskor elolvasom a könyvet, és még kell egy-két hét, hogy végre kitaláljak valamit. (...) Ha nem sorozatokról beszélünk, akkor szinte mindig nagyon fontos a cím, persze a szerző nevével együtt. Vagy azért mert nagyon jól „gyúrható” a szókép, vagy azért, mert éppen, hogy nem: nehezen jönnek ki harmonikusan és/vagy izgalmasan a betűk, a szavak, a sorok.” (Jánossy 2008)

Fontos elem a végeredményt tekintve az is, hogy mennyire szól bele a mű szerző a kivitelbe. Előfordul, hogy a szerzők választanak a könyvükhöz festményt vagy fényképet – ezek Máthé Hanga tipográfus szavait idézve „jól átgondolt, pontos választások, amelyek egyrészt megkönnyítik a munkámat, másrészt kicsit elvesznek a tervezés örömeiből.” (Jánossy 2008) Legtöbbször kiadói megfontolás, hogy egy-egy szerző mennyire szólhat bele a könyv kivitelezésébe. Az interjú szerint Máthé Hangát legtöbbször maga a kiadó keresi meg a munkával, így a közvetítést is a kiadó bonyolítja le a szerzővel. Az esetben, ha ő maga van kapcsolatban az íróval, akkor megmutatja neki a tervet, és addig alakítja, dolgozik rajta, míg nem látja a teljes megelégedettséget. Ezt korrekt, mitöbb profi hozzáállásnak tartom.

Máthé Hanga minimalista-konceptualista megoldásait magyarázhatja a XX. századi avantgárd mozgalmainak szeretetén túl az is, hogy eredetibbnek tartja a tisztán tipográfiai megoldásokat. Ez azt (is) jelenti, hogy műveiben általában nem szerepeltet képzőművészeti alkotásokat; ezek helyett eredetibbnek tartja a célirányosan a könyvhöz készített grafikákat, fotókat. Kivétel ez alól a Gondolat Kiadó által kiadott Világirodalmi sorozat, melyet Szilágyi Lenke fényképei díszítenek.

Külföldi minták figyelembe vétele tekintetében fontos az interneten megtalálható könyvpiac, valamint a könyvesboltok kínálatának ismerete. Szerinte a tipográfiában erős trendek vannak, a korral mindig lépést kell tartani, így nehéz kibújni az új befolyása alól. Ennél azonban fontosabb számára az, hogy a könyv tartalmához, üzenetéhez megtalálja a legalkalmasabb és egyben legfrissebb formát (Jánossy 2008).

Összegzésképp elmondható, hogy a tervezői hagyományok tekintetében Máthé Hanga a XX. század avantgárd mozgalmait, illetve a 80-as 90-es évek kísérleti tipográfiát preferálja; ezek mellett pedig fontosnak tartja az aktuális tipográfiai vonulatok, trendek követését.

A könyvsorozat tipográfiai koncepciója

A Máthé Hanga tipográfussal készített interjúmban elsősorban arra a konkrét döntési folyamatra voltam kíváncsi, mely végeredményeként létrejött a jelen esszé tárgyát alkotó kortárs szépirodalmi sorozat külalakja. Így fontos tudni, hogy mennyire kötötte meg a kiadó (Gondolat Kiadó) Máthé Hanga kezét, hiszen tudvalevő, hogy a kiadók „szeretik” megkötni a tipográfusok kezét. „Az *Akcentusok* sorozatban nagyjából szabad kezet kaptam, a megkötés csak annyi volt, hogy kartonáltak legyenek a kötetek. Ebből egyből arra lehetett kövekeztetni, hogy aránylag olcsón kivitelezhető könyveket szeretnének kiadni.” - nyilatkozta Máthé Hanga. E vonalon tovább haladva nem mellékes kérdés, hogy mennyire volt nehéz „meggyőzni” a kiadót – ha egyáltalán meg kellett -, hogy ennyire minimalista megoldás kerüljön kiadásra. Valójában nem volt szükség „meggyőzésre”: Máthé Hanga két tervet vitt, s az időközben megvalósult borítótervvel elégedett volt a kiadó. A helyzetet könnyíthette, hogy Máthé Hanga régóta dolgozik a Gondolat Kiadónak, így nagyjából sejtik, hogy mit várhatnak egymástól. A kiadók elsődleges célja – nem meglepő módon – a célközönség elérése, a Gondolat Kiadó pedig alkalmasnak találta Máthé Hanga minimalista-konceptualista tervezeteit e célra.

A fentebb tárgyalt alkotói szabadságra fókuszáló blokk után a könyvsorozat koncepciójának tárgyalását tartom fontosnak, vagyis: Máthé Hanga mi alapján és miért döntött a címlapokon használt színek, formák és betűtípus mellett.

Jelen könyvsorozat nehézségei közé tartozott az, hogy ezen kortárs szépirodalmi művek eltérő stílusúak,

jellegűek – tartalmukat illetően. E problémával korábban is találkozott Máthé Hanga tipográfus. Említett példája szerint ilyen volt a szintén a Gondolat Kiadónak tervezett, Szilágyi Lenke fényképeivel díszített Világirodalmi Sorozat. Ez esetben „a képek ugyan remekül összetartották a sorozatot, de nem volt egyszerű a megtalálásuk, ami önmagában még nem lett volna baj, csak hát előfordult, hogy nem sikerült igazán szerencsés, a könyv tartalmához teljesen illeszkedő fotót találni.” A stílusbeli (tartalombeli) erős differenciáltság tehát nem volt új probléma Máthé Hangának.

A tervezés kezdetekor két kézirat volt nála: Marga Minco és Nescio kézírata. Az előbbi egy holokauszt-történet, míg a Nescio kézirat három XX. századi elbeszélést tartalmaz. Elgondolása szerint nem szeretett volna rájuk erőltetni semmilyen képet, elmondása szerint a cél ezzel az volt, hogy a könyvek egyenrangúak legyenek. A célok közt szerepelt az is, hogy egyszerű, „gusztusos”, könnyen hordozható könyvek legyenek a könyvsorozat elemei. Ez utóbbi szempont miatt lett a könyvek mérete B6-os.

Betűtípus tekintetében előzetes meglátásaim tárgyalásakor említettem, hogy a címlapon szereplő betűtípus egy, a könyvtypográfiában ritkán használt modern betűtípus. „Olyan modern betűtípust kerestem, amelynek különös, mégis harmonikus formája van: így találtam rá a Chester Jenkins által 2006-ban tervezett *Apex* betűcsaládra.” – nyilatkozta Máthé Hanga.

A színek nem lettek előre kikötve. A sorozat első megjelenő darabja Marga Minco *Az üveghíd* című regénye volt. Ez sárga alapon tartalmazta a fekete-piros-fekete sávot. (Mindegyik sorozatban a sáv eleje és vége fekete, így a sorozatokat megkülönböztető szín jelen esetben a piros.) Az első darab színpárja tehát sárga-piros volt, „talán a holokauszt és a háború miatt”. A színek ettől kezdve úgy épültek fel, hogy a könyvtesten végigfutó sáv, csík lett a következő kötet alapszíne (*1. kép, 4. kép*), így a polcon a gerincek egymás mellé téve pepita mintát adnak ki – ha valakinek megvan a sorozat összes eleme (*1. kép*).

Összegzés

Előzetes meglátásaimat alátámasztotta a két interjú, melyek segítségével rálátást kaptam a tervezés körülményeire (tervezői hagyományok, inspirációk, a kiadó vagy szerző megkötetési, a célközönség elérése) illetve a tervezés folyamatára (a koncepció kialakulásának folyamatára) a gondolati magtól egészen a kivitelezésig, minden elem figyelembe vételével (formák, színek, betűtípus).

Jelen könyvsorozat esetében kifejezetten érdekes játéknak, játékos megoldásnak tartom a könyvgerincekkel való operálást.

A Gondolat Kiadó Akcentusok kortárs szépirodalmi sorozatának könyvborítóit átgondolt, tiszta koncepción alapuló, gondos, stílusbelileg egységes munkának tartom.

Hivatkozások

- A Gondolat Kiadó Akcentusok szépirodalmi sorozata (2007)
- Jánossy, Lajos (2008) *Könyvmutatványosok 1.* – Máthé Hanga a könyvtervezésről [online], Litera irodalmi portál. Megjelenés: 2008. január 30, [Letöltés: 2010. január 7.]
- West, Suzanne (1998) *Stílusgyakorlatok – A tipográfia és az oldaltervezés hagyományos és modern megközelítése*

4. kép A Gondolat Kiadó Akcentusok-sorozatának két további tagja
Forrás: <http://www.gondolatkiado.hu>